

Tradicijski karneval Dubrovčana

Karneval je vrijeme slobode, razuzdanosti, igre, veselja. Svoj začetak nalazi u pretkršćanskoj tradiciji, a kalendarski označava razdoblje od Sveta tri kralja do Pepelnice. U europskoj kulturnoj svijesti zauzimao je važno mjesto, a danonoćno slavlje nije zaobišlo ni Dubrovnik. Sukladno potonjem, cilj je ovog rada prikazati kako su to izgledale pokladne svetkovine Dubrovčana za koje su kasniji dubrovački pisci nostalgично tvrdili kako su predstavljale Dionizove svečanosti. Tako će, između ostaloga, u radu biti prikazani pokladni običaji Dubrovčana, različite vrste pokladne lirike, ali će se nešto riječi posvetiti i talijanskom karnevalu koji je uvelike utjecao na dubrovački.

Ključne riječi: karneval, Dubrovnik, pokladne svetkovine, običaji, lirika

1. Uvod

U kulturnoj tradiciji Dubrovčana karneval igra veliku ulogu. Bilo je to vrijeme pjesme, veselja, igri, povorki, ali i razbludnosti te prekomjernoga nasilja, što je dovelo do toga da su pokladne svetkovine katkad bile i zabranjene. Za vrijeme karnevala, poglavito onoga renesansnoga, Grad je ponovno zaživio, barijere između različitih društvenih slojeva bile su razrušene, a ulica je postala središte zbivanja.

Cilj je ovoga rada prikazati kako su izgledale pokladne svetkovine Dubrovčana, pod čijim su utjecajem one nastale te iznijeti kratki pregled pokladne lirike. Sam je rad podijeljen na četiri poglavlja, ne uključujući popis literature. Prvo se poglavlje bavi određivanjem termina *karneval* i njegovih inačica, u sljedećem se poglavlju opisuju različiti tipovi karnevala, dok se treće poglavlje, *Brijeme od poklad*, izravno dotiče onog dubrovačkoga. Tako se u njemu, između ostaloga, opisuje podrijetlo dubrovačkih poklada, njihova struktura te sadržaj. Na samome je kraju rada iznesen zaključak.

Prilikom pisanja rada korišteno je više literaturnih jedinica. Kao najzastupljenije jedinice istaknule su se one čije naslove potpisuju hrvatski folklorist i teatrolog Ivan Lozica, hrvatska istraživačica usmene književnosti Maja Bošković-Stulli te hrvatski književni povjesničar Milorad Medini. Osim spomenutih, korištena je i monografija *Junaci, nitkovi i lude*, s potpisom Petera Burkea, članak Valentina Gulina, knjiga Slavice Stojan itd. U danom su pregledu spomenuti samo neki od autora literature korištene prilikom pisanja, a detaljniji popis ostalih nalazi se na kraju rada.

2. Karneval, mesopust, poklade

Kao glavna odlika karnevala ističe se maskiranje, odnosno prerusavanje, kako pojedinačno, tako i grupno. Karneval sa sobom donosi izmjenu ponašanja, identiteta, inverziju spolova, rušenje granica između društvenih slojeva, katarzu te ono najznačajnije, ljudima pruža mogućnost da se oslobode briga koje ih more. Na koncu on predstavlja simbiozu reda i nereda (Lozica, 2007a: 191). Kalendarski, poklade su smještene između Sveta tri kralja i korizme. Pokladni utorak, dan prije Pepelnice, označavao je vrhunac pokladnoga slavlja te ujedno i njegov kraj (Burke, 1991: 148). Sam naziv *karneval* dolazi od talijanskoga *carni vale*, što u prijevodu znači *zbogom meso*. Hrvatska inačica glasi *mesopust* te se ona odnosi na pokladni utorak, to jest označava posljednji dan jedenja mesa prije početka korizme. Uz riječi *karneval* i *mesopust*, često se upotrebljava i termin *poklade* za koji se pretpostavlja da dolazi od starohrvatskoga glagola *klasti* što u prijevodu znači prerusavati se (Lozica, 2007b: 77-78).

Kada je u pitanju podjela karnevala, Lozica ističe onu na seoske i gradske. Za seoske karnevale piše kako su vulgarni, necivilizirani i prljavi, dok se gradski karnevali odlikuju ljepotom i čistoćom. Nadalje, osim prethodno spomenute podjele, isti autor navodi još jednu. Ovaj put on razlikuje seljački, građansko-obrtnički te dvorski karneval. Kao primjer potonjeg navodi raskošne svadbe dubrovačkoga plemstva (Lozica, 2007a: 191). Podrijetlo karnevala još uvijek nije sasvim razriješeno. Ono što se zna jest to da su karnevalski običaji pretkršćanskoga podrijetla te da sadržavaju magijska obilježja. Mnogi ih povezuju i s pojedinim antičkim svetkovinama kao što su *luperkalije*, rimske svetkovine priređivane u veljači u čast boga Fauna, ili pak *saturnalije*, rimske svečanosti održavane u prosincu, za koje je karakteristično prekomjerno uživanje u jelu i piću te izokretanje društvenoga poretka (2).

3. Tipovi karnevala

Iz današnje perspektive razlikujemo dva tipa karnevala. Prvi je onaj magijski, koji je karakterističan za ruralna područja, odnosno stočarske krajeve, a drugi je kritički. Sudionike magijskoga karnevala prepoznat ćemo po tome što su odjeveni u životinjsku kožu te kao dodatak imaju zvono. To su primjerice riječki *zvončari*, slavonski *bušari* itd. Kritički je tip karnevala specifičan za manje ili veće gradove te općenito jadransku obalu. U takvom

se tipu karnevala naglasak stavlja na slavlje i društvenu kritiku te je on redovito popraćen dramskim prizorima, maskiranim povorkama, plesnim skupinama, što je vidljivo i u Dubrovniku (Lozica, 2007a: 191-193).

4. „Brijeme od poklad“

Karnevalsko je vrijeme u Dubrovniku podrazumijevalo uživanje u jelu i piću, pjevanje pjesama lascivnoga sadržaja, maskiranje, plesanje, izvođenje raznolikih kazališnih komada, nekažnjavane provale, glazbene izvedbe, zamjenu uloga, mačevanje itd. (Stojan, 2007: 146), odnosno ono je bilo, kako je zapisao Marin Držić, u prologu *Dunda Maroja*, „odlučeno na tance, igre i veselja“ (Leksikon Marina Držića).

4.1. Pod talijanskim utjecajem

Dubrovačke su poklade uvelike bile pod utjecajem talijanskih. Najpoznatije su one vezane uz Toskanu i obitelj Medici. Za vrijeme Lorenza de' Medicija¹ pokladne su svetkovine poprimile novi, raskošniji, ali i razuzdaniji oblik. Sam je Lorenzo promovirao hedonizam i svoje je građane poticao na bezgranično uživanje. Tih je dana, Lorenzovom zaslugom, grad bio okupan plesom, maskama, erotikom te stihovima pokladne lirike, čija je kolijevka upravo Italija (Mrčela, 2016: 11-14).

Po uzoru na najveće onodobne talijanske pjesnike i sam se Lorenzo latio pera. Danas je poznat njegov *Trijumf Bakha i Arijadne* u kojem progovara o prolaznosti, mladosti, životnim radostima: „Kol'ko mladost lijepa li je / koja bježi svejednako! / Nek je vedro biće svako: / sutra ništa stalno nije.“ (stihovi 1-4, 166.)² Osim što je pisao trijumfe,³ za koje je inspiraciju pronalazio u antičkoj baštini, nerijetko ih je i organizirao. Izvođenje trijumfa podrazumijevalo je osiguravanje bogate scenografije, veliki broj sudionika, životinje te raskošna kola kao njegov neizostavni dio (De' Pazzi, prema Mrčela, 2016: 21). Medini (1898: 23) u tekstu

1 Lorenzo de' Medici (1449.-1492), poznat i kao *il Magnifico*, odnosno Veličanstveni, bio je uspješni talijanski državnik, ali i pjesnik. U povijesti je ostao upamćen i kao veliki mecena umjetnosti i znanosti. Bio je jedan od zagovaratelja obnavljanja književnosti na pučkom talijanskom jeziku. Danas su nam ostali sačuvani njegovi spjevovi, pobožne laude, lirske pjesme, sveta prikazanja te djela pokladne lirike od kojih je najpoznatiji, u radu spomenuti, *Trijumf Bakha i Arijadne* (1).

2 Stihovi *Trijumfa Bakha i Arijadne* preuzeti su iz Miličević, Nikola, 1976. *Antologija evropske lirike od srednjeg vijeka do romantizma*, Školska knjiga, Zagreb, str. 116.

3 Vrsta pokladne lirike karakteristična po tome što se u njoj opjevavaju tradicionalna kola u karnevalu i objašnjava se njihovo značenje (Mrčela, 2016: 7-10).

Dubrovačke poklade u XVI. i XVII. vijeku i Čubranovićeve nasljednici donosi opis jednog od mnogobrojnih Lorenzovih trijumfa, točnije alegorijskih kola: „Prva su pokazivala doba Saturnovo i Janovo, na drugima se vozio Noma Pompilij, pa iza njega, svaki na svojim kolima, praćeni od sjajne pratnje, Tito Manlij Torkvat, Julije Cezar, Oktavijan August i Trajan. Zadnja su dolazila kola u obliku zemaljske kugle, na kojoj je ležao mrtvac, iz čijega je razbijenoga oklopa virilo golo, pozlaćeno dijete (...)“.

Za razliku od onih firentinskih, dubrovačke su poklade ipak bile skromnije. U Gradu nije bilo velebnih trijumfa, jer su Dubrovčani, kako Medini piše, „bili odveć praktični ljudi pa nisu na to ni pomislili, da troše novce na ludo“. No, unatoč tome, dubrovačka je vlastela držala do toga da pučanstvu priredi ugodnu zabavu (Medini 1898: 24). Kao jedna od glavnih komponenti dubrovačkoga karnevala nametnula se, spomenuta, pokladna lirika⁴ koja je, kao rezultat talijanskoga utjecaja, dospjela i na našu obalu (Bošković-Stulli, 1991: 26).

4.2. Ulični teatar

Za poklade starih Dubrovčana karakteristično je izvođenje cingareski, maskerata, kazališnih predstava na ulicama i trgovima Grada, koji su u vrijeme karnevala postali središte dubrovačkoga života. Da su poklade smatrane kao „prirodno vrijeme izvođenja predstava“ vidljivo je i iz pojedinih Držićevih djela, a same su se poklade kao razdoblje rezervirano za kazališnu djelatnost održale sve do potkraj 18. stoljeća (Bošković-Stulli, 1991: 27-28).

Pokladne su pjesme najčešće bile napisane u obliku monologa. Njihov je izlagač bio kostimiran te je utjelovljavao junake maskerate čiji sadržaj pjeva ili pak recitira. Od likova koji se pojavljuju u pokladnoj lirici najzastupljenije su vračare, svećenici, Romkinje, dadilje, ali i domaći ljudi, pripadnici određenoga zanata. Kada su u pitanju pripadnici određenoga zanimanja tada je najčešće riječ o stihovima s lascivnim aluzijama, što, primjerice, pronalazimo kod Antuna Sasina gdje su u jednoj od njegovih maskerata glavni junaci vrtlari, dok su u drugoj postolari: „Mi fratija od crevljara, / kao običaj bila 'e stara, / došli smo vam poigrati, / i Bembelja ukazati svaki sad skoči i uživa' / Biagio, Biagio, viva, viva!“ (stihovi 1-6, str. 172.)⁵

4 Pokladna lirika je naziv za pokladnu pjesmu ili igru, koja dominira renesansnim karnevalima. Pjevali su je i recitali prerušeni muškarci. Prema Bogdanu (2005: 140) riječ je o lirsko-dramskom žanru koji je karakterističan za dubrovačku renesansnu kulturu.

5 Stihovi Sasinove maskerate *Mužika od crevljara* preuzeti su iz izdanja *Djela Petra Zoranića, Antuna Sasina, Savka Gučetića Bendeviševića*, pr. Pero Budmani, *Stari pisci hrvatski*, knjiga XVI, JAZU, Zagreb, 1888.

Kao najstarije maskerate smatraju se *Trgovci Armeni i Indijani*, *Dvije robinjice* te *Lanci Alemani, trumbetari i pifari* Mavra Vetranovića u kojima su glavni likovi Nijemci, dok se najerotičnijima drže one Nikole Nalješkovića. Kao najpoznatija dubrovačka cingareska nametnula se *Jeđupka* Mikše Pelegrinovića, koja se sastoji od šest monologa u kojima glavna junakinja ispituje smisao i fenomenologiju ljubavi (Leksikon Marina Držića).

Medini (1898: 27) naglašava kako je karnevalsko vrijeme za dubrovačke pisce alegorijski predstavljalo Dionizove svečanosti. Tada bi pjesma, inače rezervirana za gospodu pronašla svoj put k ulici, a kazališne su se skupine, pod budnim okom puka, međusobno natjecale koja će prirediti bolju zabavu. S navedenim se slaže i Boris Senker, koji naglašava kako su poklade uistinu za kazališne družine predstavljale „jedinu prigodu da se pozabave dramom i glumom kako u javnom, tako i u privatnom prostoru“ (Senker, prema Mrčela, 2016: 378). Mijat Stojanović donosi kratki opis toga kako su izgledale predstave izvođene pred publikom: „Na poljanama našli bi se skupovi koji bi predstavljali štogod komično po stilu Aristofana, gdje bi se i žive osobe spominjale. Ispred dućana iznijeli bi se stočići, a kućni prozori svi otvoreni da narod gleda. Tijem javnijem komičnijem igrama bili bi nazočni i popovi i fratri i gospoda te, da zasjedu, iznijela bi se sjedala iz crkava“ (Stojanović, prema Bošković-Stulli, 1991: 29).

Također je bitno istaknuti kako pojedine vrste pokladne lirike nisu bile isključivo namijenjene pokladnome razdoblju. Prema Mediniju (1898: 27) trijumfi u Firenci bili su, po uzoru na one Lorenza de' Medicija, organizirani kad god bi se za to ukazala prilika, a maske na gradskim ulicama nisu bila strana pojava ni u studenom. Slična je situacija i u Dubrovniku, gdje je, 20. srpnja 1527. godine, zabilježeno izvođenje *Jeđupke*. Bošković-Stulli (1991: 26-27), isto tako, navodi kako nije neobično primijetiti maskiranu povorku i u koje drugo doba godine. Kao primjer daje obrtnike koji su „održavali godišnje svečanosti svojih bratovština i izvan pokladnih dana s plesovima i maskama bliskima pokladnom stilu“. Posebno su bile poznate one postolara koje su se održavale 3. svibnja, na blagdan svetih Filipa i Jakova. U sklopu njih izvodili su se plesovi na gradskim ulicama, a slavlje je bilo gotovo nemoguće zamisliti bez *Bembelja*, živopisne maske, koju, između ostaloga, spominje i Sasin u maskerati *Mužika od crevljara*, a koja

Bembelj

je na svibanjskim svečanostima „plesala, skakala i šalila se na karnevalski način“ (Jelača, prema Mrčela, 2016: 252). Nerijetko su vladajući sasvim zabranjivali maskiranje. Tako Lozica (1997: 184) donosi podatak kako se „maskirati nije smjelo 1533., 1534., 1535., 1538., 1539., 1548. i 1549. godine“, dok je „1541., 1542., 1544., 1545., 1547. godine bilo isključivo dopušteno u pokladne dane“.

4.3. Vladavina slobode

Burke (1991: 150) u svojoj monografiji *Junaci, nitkovi i lude* ističe kako su poklade u svojoj suštini označavale vrijeme zanos, slobode. One su, za razliku od „službenih crkvenih blagdana koji su sa sobom nosili poštovanje prema hijerarhiji i ozbiljnosti, ističući religiozne, političke i moralne vrijednosti“, među ljude unosile jezik karnevalskih formi i simbola, što je rezultiralo time da je otuđenost među ljudima privremeno nestala (Bahtin, prema Stojan, 2007: 146). Osim iznenadne bliskosti među pukom, pokladna je sloboda pojedincu dopuštala da izrazi svoje stavove, odnosno da uputi koju kritiku, bilo socijalnu ili političku, kakva se primjerice može naći i u djelima Marina Držića (Gulin, 1996: 162). Kao što je već u radu navedeno, pretjerani je zanos žitelja nerijetko dovodio do ukidanja maškara, a kao razlog njihova ukidanja katkad je bio naveden taj da su „maškare previše bezobrazne“ (Lozica, 1997: 182).

Kao najočitija pokladna tema nametnula se hrana, što i ne čudi s obzirom na to da riječ *karneval*, kao što je već u radu spomenuto, dolazi od latinske riječi *caro, carnis* što u prijevodu znači meso. Kada je riječ o dubrovačkom terminu *karnèvô*, on dolazi od termina *karneval* koji se u Hrvatskoj pojavljuje kao talijanizam, s tim da dubrovački termin nastaje kao rezultat vokalizacije, odnosno suglasnik *l* na kraju, u ovom slučaju, riječi zamjenjuje se samoglasnikom *o* (*karneval – karnevaio – karnèvô*) (Skok, prema Lozica, 2007b: 77). Nadalje, hrana je, prema Gulinu (1996: 159), „prepunjena značenjima“. Ona prije svega predstavlja nužnost, neprekidnost, cikličnost. Uživanje u hrani i osjećaj sitosti kod pojedinca potiče veselje, optimizam, što je ujedno jedna od glavnih zadaća poklada, a navedeno se očituje i u Držićevu *Dundu Maroju* gdje piše kako miris hrane može „svakoga nemoćnika ozdraviti“ (Držić, prema Gulin, 1996: 159).

Sljedeća u nizu dominantnih pokladnih tema, prema Burkeu, jest spolnost. U prilog tome on navodi kako su „povjesničari koji se bave osamnaestostoljetnom Francuskom došli do zaključka da je u doba poklada seksualna aktivnost bila na visini“ (Burke, 1991: 151). Ni dubrovački karneval nije bio lišen putenosti. Tih su se dana sklapali brakovi te su maske s istaknutim nosovima i rogovima bile učestala pojava (Gulin, 1996: 161). Nadalje, na ulicama Grada teško je bilo ne čuti

stihove erotokomičnoga sadržaja, skrivenoga iza mnoštva metafora, kao što je to vidljivo i u maskerati Antuna Sasina, *Vrtari*: „Iz daleka vrtari smo / došli sada, o gospoje, / ne za drugo neg čuli smo, / da imate perivoje, / i težaka — da ište svaka, / ki bi htio — i umio/ prid nim stati — i težati; / mi smo jaci mnogo, i mladi, / vješti vrtu kad se sadi“ (stihovi 1-9, str. 198.)⁶. U karnevalsko su vrijeme i posjeti prostitutkama bili učestaliji. Tako je Domenico Scaragino, 1546. godine, za vrijeme odlaska u posjet prijateljici, za koju se vjerovalo da je žena sumnjivoga morala, bio ranjen mačem pri čemu mu je otkinuto meso s noge, a kao jedini svjedok opisanoga događaja bila je gradska bludnica Kata Profumanica (Stojan, 2007: 147).

Uz temu hrane i spolnosti, treba još spomenuti i nasilje, za koje Burke (1991: 151) tvrdi kako je ono, baš kao i seksualnost, „sublimirano u običajima“. Nasilje za vrijeme poklada ni starim Dubrovčanima nije bila strana pojava. Kao dokaz tomu svjedoče različiti zapisi sa sudskih procesa, u kojima, između ostaloga, stoji kako je „Anica, žena Ivana Ljubenkovića, ranjena u glavu bodežom na Širokoj ulici u vrijeme karnevala 19. veljače 1582. godine“ (Stojan, 2007: 149), dok u drugom zapisu piše da je u „karnevalskom ludovanju 6. veljače 1544. sudjelovao veći broj mlađih plemića služeći se mačevima, pri čemu je, u kasnim noćnim satima, Pala Lukova Sorga ranio Petra Stjepanova Benessa te je nakon toga čina uhićen i zatvoren“ (Stojan, 2007: 147).

4.4. Festa i maskari

Kalendarski se s karnevalom preklapa i festa⁷ svetoga Vlaha (3. veljače), dubrovačkoga zaštitnika. Kao i danas, i tada je ona predstavljala središnju svečanost Republike. Toga su dana dubrovačke ulice postale monumentalnom scenom impresivnoga zbivanja. Festu su, prema Bošković-Stulli (1991: 21), činile nadasve impozantne povorke, mise, vjerske procesije pune mistike te popodneve priredbe i veselje. Talijanski dominikanac Serafino Razzi (2011: 159-161), u svojoj *Povijesti Dubrovnika*, opisuje kako je izgledala misna svečanost i procesija u drugoj polovici 16. stoljeća: „Dana 2. veljače, na blagdan Prikazanja Gospodnjega i uoči dana slavnoga biskupa i mučenika sv. Vlaha, osobitoga zagovornika grada Dubrovnika, u Katedralu dolaze dominikanci i franjevci, jedni u lijevi, a drugi u desni kor, a nadbiskup sa sufraganskim biskupom, s četiri ili peta mitrosnih opata u prezbiterij, te vrlo svečano pjevaju Večernjicu rečenoga sveca. Dok se tako svečano pjevala

večernjica stigoše oko dvadeset i pet skupina bratovština i cehova kako bi poklonili svoje svijeće i darove crkvi i Svecu (...). (...) Spomenute skupine dolažahu darivati tako svečano, praćene raznim glazbalima (...). Sljedećeg se jutro, 3. veljače, na blagdan spomenuta Sveca, nakon mise, u svojoj crkvi, dominikanci, kojih tih godina bijaše trideset i trojica, prolazeći trgom, pojaviše u prvostolnici u procesiji. Dvadeset četvorica, u crkvenom habitu, (...) s velovima u ruci doniješe svete svetačke moći (...). Stigavši, zaustaviše se u koru na svojem mjestu. A kroz zapadna vrata dođoše velečasni oci franjevci (...). Kad i oni stadoše na svoja mjesta u koru, pojaviše se mitronosni opat, zatim biskup Lješa, malobraćanin i albanski plemić, pa naposljetku mrkanski biskup. Tako započe procesija od Velike Gospe do Crkve sv. Vlaha koja se nalazi na dobačaj ruke. Procesija započinjaše biskupima, nakon njih slijedahu mitronosni opati, pa braća dominikanci, te naposljetku franjevci (...). Rečene godine (...) bijaše 111 svetih svetačkih moći, sve optočene srebrom. Kad se procesija potom po istom redu iz Crkve sv. Vlaha vratila u Katedralu (...) započe misa što je pjevaše biskup sufragani i dva kora (...)“.

Što se tiče podataka o popodnevnom slavlju, kakvo spominje Bošković-Stulli, pronalazimo ih u *Opisu slavnoga grada Dubrovnika* Filipa de Diversisa, iz 1440. godine, gdje piše kako „poslije ručka, pak, gospodin knez poziva mladu vlastelu oba spola i zapovijeda da se prirede kola i vesele zabave, uz svirku truba i frula, da, kao što su jutro posvetili spasu duše, vrijeme poslije objeda posvete radosti i ugodi tijela“ (De Diversis, prema Mrčela, 2016: 380). Seraffino Razi (2011: 163), također, spominje svjetovne svečanosti sv. Vlaha za koje piše kako se „uoči blagdana predstavljaju ljudi iz okolnih sela – iz Omble, Šumeta, Župe, Cavtata, Konavla i drugih, a svako se pojavljuje ispod svojega barjaka, sa zahrđalim kopljima (...), vilama, sjekirama, mačevima, štitovima i lukovima te sličnim starinskim oružjem (...). Među njima ima i maskiranih koji su dolazili pjevajući neke svoje slavenske pjesmice što prekrasno zvuče.“

Najpoznatije maske koje se pojavljuju 3. veljače u Gradu i to, kako ističe Bošković-Stulli, tri sata prije noći na trgu pred Kneževim dvorom jesu ona Čoroje, *Vile* i *Turice*, koje bi se, prema Bošković-Stulli (1991: 23), „splele u divljem plesu nakon kojega je počinjala velika smotra“. Maska *Čoroje* (Bošković-Stulli, 1991: 24) karakteristična je po svome štapu koji je obavijen lozom i bršljanom te po vijencu. Nadalje, autorica spominje kako je ime Čoroje balkanskoga podrijetla i da ono upućuje na rumunjske izvore *cioroe*, *cioroica* te na naše dinarske običaje maskiranih ophoda zvanih čarojice (Gavazzi, prema Bošković-Stulli, 1991: 24). Svojim je izgledom *Turica* bila najzanimljivija. Naime, lik *Turice* karakterističan je po tome što je utjelovljuje muškarac pomoću drvene životinjske glave, najčešće konjske. Posljednju iz družine,

6 Stihovi Sasinove maskerate *Vrtari* preuzeti su iz izdanja *Djela Petra Zoranića, Antuna Sasina, Savka Gučetića Bendeviševića*, pr. Pero Budmani, *Stari pisci hrvatski*, knjiga XVI, JAZU, Zagreb, 1888.

7 Svečanost na dan sveca (3).

Vilu, također predstavlja prurušeni muškarac, čije je lice bilo prekriveno tkaninom (Leksikon Marina Držića). Lozica (1997: 185) navodi kako su vilinski kostimi bili ukrašeni praporcima, a vilinski ples spominje i Marin Držić u komediji *Džuho Kerpeta*: „Er su ljudi vas smijeh ispuhali, a to se je vidjelo ovezijeh poklada, kad vile u garbijesijeh tancahu“ (Držić, prema Lozica, 1997: 185). Tri su opisane maske imale i posebne privilegije. Jedna je od njih i ta da su smjele ulaziti u crkvu, a godine 1412. Malo je vijeće čak vodilo raspravu o tome „da se igračima Turice dade četiri perpera“ (Leksikon Marina Držića). Prema pisanju Lozice (2009: 202), vesela je skupina bila strogo nadzirana kako ne bi došlo do možebitnoga sukoba. Maja Bošković Stulli (1991: 26) jasno odjeljuje karnevalsko slavlje od svetkovine sv. Vlahe te tvrdi kako su se, zbog vremenske bliskosti, opisane maškare probile u svečevu proslavu.

Vila

Čoroja

Turica

Na dan sv. Vlahe, također bi se, u sklopu svjetovnoga slavlja, izvodile kojekakve vojne, plesne i gimnastičke vježbe (Lozica, 1997: 186), kao što su to, primjerice, plesovi *Trznica* i *Pečarnica*, koji su bili namijenjeni izvođenju pred Dvorom te je, između ostaloga, njihovu izvedbu pratio i sam knez. Uz spomenute plesove, taj dan se igrala i alka, koja se u zapisnicima Maloga vijeća spominje još od 1383. godine (Bošković-Stulli, 1991: 22-25).

Osim tri opisane maske, koje nisu isključivo rezervirane za 3. veljače, dubrovačke su ulice, u vrijeme poklada, vrvjele različitim maskama, a neke se od njih zabilježene i u djelima Marina Držića. Tako se u njima spominju Dubrovčani koji se maskiraju u seljaka, a posebno je zanimljiv *Prolog Dugoga nosa*, iz *Dunda Maroja*, u kojemu se opisuju kojekakva čudovišta. Danas se pretpostavlja kako je zapravo riječ o pokladnim maskama. Između ostalog, navodi se žvirat, *barbaćep*, čovuljci te različite maske sa životinjskim glavama po uzoru na *turicu*. Riječ žvirat u Dubrovniku se odnosila na grbavu osobu, za *barbaćep* se vjeruje kako je u pitanju lutka s karakteristično dugim nosom, dok je čovuljak označavala antropomorfnu lutku za koju se držalo da ima čarobne moći. (Košuta, prema Gulin, 1996: 161). Također, na dubrovačkom su karnevalu česta pojava bile maske brijacha ili pak vrača (Leksikon Marina Držića).

5. ZAKLJUČAK

Pokladno je vrijeme Dubrovčanima, kao što je iz rada vidljivo, predstavljalo razdoblje razbibrige, uživanja u jelu i piću, životnim strastima, izokretanja odnosa moći te upućivanja društvene kritike. Gradske bi ulice tih dana postale središtem zbivanja. Bile bi preplavljene zvucima glazbala, povorkama, dramskim prikazima, šarolikim maskama, plesovima itd. Po uzoru na talijanske pisce i dubrovački su se pisci, predvođeni Sasinom, Nalješkovićem, Vetranovićem, okušali u pisanju pokladne lirike koja je obilježila književnost renesansnoga Dubrovnika. Karnevalom su, baš kao i u ostatku Europe, dominirale teme hrane, spolnosti i nasilja, što ni ne čudi s obzirom na to da je pokladno razdoblje prethodilo korizmi, razdoblju odricanja. Nerijetko su dubrovački pisci kasnijega razdoblja uzvisivali renesansni karneval, koji je uistinu predstavljao Dionizove svečanosti, ali i veliku inspiraciju. Tako je, primjerice, latinist Đuro Ferić (1739.-1820.), u podužoj šaljivoj pjesmi *Makaronski opis dubrovačkih poklada*, uputio kritiku karnevalu svojega vremena te je sjetno promišljao o nekim prošlim vremenima. Između ostaloga Ferić u njoj prigovara svojim sugrađanima što više ne znaju uživati onako kako su to radili njihovi stari, „koji su na svoj trošak željeli zabavljati grad i sebe u vrijeme koje se može nazivati proljeće života“.⁸ Nažalost, bio je u pravu. Kako vrijeme, odmiče tako pokladne tradicije sve češće postaju dijelom davne prošlosti, a *Turica*, *Vila* i *Čoroja* mogu se vidjeti tek na stranicama poneke knjige.

⁸ Preuzeto iz *Hrvatski latinisti*, knj. II. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 3. Matica Hrvatska – Zora, Zagreb, 652. str.

Summary

The Traditional Dubrovnik Carnival

Carnival is a time of freedom, indulgence, playfulness, and joy. This tradition found its origins in the pre-Christian tradition, taking place during the Epiphany season, which runs from Epiphany Day until Ash Wednesday. It held an important place in the European cultural consciousness. Consequently, the day and night celebrations did not bypass Dubrovnik, either. Therefore, the aim of this paper is to show what the carnival festivities of the people of Dubrovnik looked like, which later Dubrovnik writers nostalgically claimed to represent Dionysus' festivities. Thus, among other things, the paper will present the carnival customs of the people of Dubrovnik and different types of carnival lyric poems. Also, a few words will be dedicated to the Italian carnival, which greatly influenced the Dubrovnik carnival.

Keywords: carnival, Dubrovnik, carnival celebrations, (carnival) customs, (carnival) lyric poetry

6. Popis literature

1. Bogdan, Tomislav, 2005. *Nalješkovićeve maskerate*, u: *Pučka krv, plemstvo duha. Zbornik radova o Nikoli Nalješkoviću*, Disput, Zagreb, str. 139.-151.
2. Bošković-Stulli, Maja, 1991. *Pjesme, priče, fantastika*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zavod za istraživanje folklora, Zagreb.
3. Burke, Peter, 1991. *Junaci, nitkovi i lude*, prev. B. Auguštin, D. Rihtman, Školska knjiga, Zagreb.
4. Ferić, Đuro, 1970. *Makaronski opis dubrovačkih poklada*, Hrvatski latinisti, knj. II. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 3. Matica Hrvatska – Zora, Zagreb, 652. str.
5. Gulin, Valentina, 1996. *Antropološka vizura povijesti. Držićev Dubrovnik*, Etnološka tribina, vol. 26, Zagreb, str. 151.-169.
6. Lozica, Ivan, 2007a. *O karnevalu: diverzija, kohezija, opsceno i mitsko*, Dani hvarskog kazališta. Prešućeno, zabranjeno, izazovno u hrvatskoj književnosti i kazalištu, vol. 33, Split, str. 190.-208.
7. Lozica, Ivan, 2007b. *Carnival: A Short History of Carnival Customs and Their Social Function*, Narodna umjetnost, vol. 44, Zagreb, str. 71.-92.
8. Lozica, Ivan, 1997. *Hrvatski karnevali*, Golden marketing, Zagreb.
9. Medini, Milorad, 1898. *Dubrovačke poklade u 16. i 17. vijeku i Čubranovićeви nasljednici*. Program K. vel. gimnazije u Dubrovniku za šk. god. 1897/8, Dubrovnik.
10. Miličević, Nikola, 1976. *Antologija evropske lirike od srednjeg vijeka do romantizma*, Školska knjiga, Zagreb
11. Mrčela, Marija, 2016. *Maskerata u hrvatskoj književnosti*, doktorski rad, Zagreb.
12. Razzi, Serafino, 2011. *Povijest Dubrovnika*, prev. Iva Grgić i Stjepan Krasić, Matica Hrvatska – Ogranak Dubrovnik, Dubrovnik.
13. Sasin, Antun, 1888. *Muzika od crevljara i Vrtari, Djela Petra Zoranića, Antuna Sasina, Savka Gučetića Bendeviševića*, pr. P. Budmani. Stari pisci hrvatski, knjiga 16. JAZU. Zagreb.
14. Stojan, Slavica, 2007. *Slast tartare*, HAZU, Dubrovnik – Zagreb.

Internetski izvori

1. Hrvatska enciklopedija, *Lorenzo de' Medici*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=39740> (28. 2. 2021.)
2. Hrvatska enciklopedija, *Poklade*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=49035> (28. 2. 2021.)
3. Hrvatski jezični portal. <https://hjp.znanje.hr/> (14. 11. 2021.)
4. Lozica, Ivan, *Karneval (poklade, mesopust, fašnik)*, Leksikon Marina Držića <https://leksikon.muzej-marindrzc.eu/karneval-poklade-mesopust-fasnik/> (28. 2. 2021.)
5. Lozica, Ivan, *Turica*, Leksikon Marina Držića. <https://leksikon.muzej-marindrzc.eu/turica/?highlight=turica> (28. 2. 2021.)
6. Pavličić, Pavao, *Maskerata*, Leksikon Marina Držića. <https://leksikon.muzej-marindrzc.eu/maskerata/?highlight=maskerata> (28. 2. 2021.)